

Oslo, 14. desember 2017

Virksomhetsplan for Etikkrådet for 2018

1 Etikkrådets virksomhet

1.1 Grunnlag

Finansdepartementet har fastsatt retningslinjer for observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utland. Rådets mandat er i henhold til § 1 tredje ledd i retningslinjene å gi råd til Norges Bank om observasjon og utelukkelse av selskaper i fondets portefølje og om oppheving av beslutning om observasjon og utelukkelse.

Kriteriene for utelukkelse og observasjon er fastsatt i §§ 2 og 3:

«§2. *Kriterier for produktbasert utelukkelse av selskaper*

(1) Fondet skal ikke være investert i selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer:

- a. produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper
- b. produserer tobakk
- c. selger våpen eller militært materiell til stater som er omfattet av ordningen for statsobligasjonsunntak omtalt i mandatet for forvaltningen av SPU § 3-1 andre ledd bokstav c.

(2) Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for gruveselskaper og kraftprodusenter som selv eller konsolidert med enheter de kontrollerer får 30 pst. eller mer av sine inntekter fra termisk kull, eller baserer 30 pst. eller mer av sin virksomhet på termisk kull.

(...)

§3. *Kriterier for atferdsbasert observasjon og utelukkelse av selskaper*

Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for selskaper der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for:

- a. grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid
- b. alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
- c. alvorlig miljøskade
- d. handlinger eller unnlatelser som på et aggregert selskapsnivå i uakseptabel grad fører til utslipp av klimagasser
- e. grov korrupsjon
- f. andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.»

1.2 Andre føringer i retningslinjene

Retningslinjene gir ellers en rekke føringer for rådets arbeid både når det gjelder administrative rutiner og arbeidsdokumenter, selve arbeidet og koordinering av arbeidet med Norges Bank.

Etikkrådets arbeid

Rådet skal:

- Løpende overvåke fondets portefølje
- Utarbeide og offentliggjøre prinsipper for utvalg av selskaper for nærmere undersøkelser
- Sørge for at en sak er godt opplyst før råd avgis
- Gi selskaper som vurderes, mulighet til å framlegge informasjon og synspunkter tidlig i prosessen og forelegge utkast til tilrådning for selskapene for uttalelse
- Jevnlig vurdere om grunnlaget for observasjon eller utelukkelse fortsatt er til stede
- Begrunne sine råd til banken
- Utarbeide og offentliggjøre rutiner for opphevelse av utelukkelse og observasjon.

Koordinering

Rådet skal:

- Utveksle informasjon med banken for å bidra til en sammenhengende kjede av virkemidler
- Bidra til at kommunikasjon med selskaper er koordinert
- Informere banken om brev til og møter med selskaper
- Ha rutiner for informasjonsutveksling og koordinering med banken
- Offentliggjøre tilrådingene når banken offentliggjør sine beslutninger.

Administrative rutiner og arbeidsdokumenter

Rådet skal:

- Påse at sekretariatet har hensiktsmessige prosesser og rutiner
- Årlig utarbeide en virksomhetsplan
- Avgi en årlig rapport om sin virksomhet
- Regelmessig evaluere sitt arbeid.

2 Virksomhetsplan for 2018

Etikkrådet skal fange opp, undersøke og vurdere selskaper som bør utelukkes eller settes til observasjon i henhold til kriteriene for observasjon og utelukkelse fra fondet. Etikkrådets oppgave har blitt mer kompleks. Selskapene i fondet har virksomhet over hele verden, og stadig flere selskaper er hjemmehørende i framvoksende markeder.

År	Antall selskaper	Antall land fondets investeringer kan knyttes til
2016	9000	77
2015	9000	78
2014	9000	75
2013	8500	82
2012	7500	72

Det er ikke realistisk at Etikkrådet kan ha oversikt over eller undersøke alle hendelser eller selskaper som kan ha virksomhet som kan føre til utelukkelse fra fondet. Rådet må gjøre et utvalg av hendelser og selskaper for nærmere undersøkelser. Terskelen for utelukkelse skal være høy. Rådet prioriterer arbeid med selskaper som bør vurderes under produktkriteriene, og ellers saker som med stor sannsynlighet kan føre til utelukkelse fra fondet. Dette vil være

saker der terskelen for utelukkelse synes å være oppfylt, samtidig som det er sannsynlig at situasjonen vil vedvare.

Rådet arbeider parallelt med mange saker og problemstillinger for å dekke hele bredden i utelukkelseskriteriene. Produktsaker fanges opp og behandles løpende. Enkeltsaker under atferdskriteriene tas opp og gis en innledende vurdering når rådet fanger opp saken, men utredes først når det er ledig kapasitet til å gjennomføre undersøkelser. Rådet gjennomgår også særskilte problemområder under atferdskriteriene der en kan forvente å finne selskaper med virksomhet i strid med retningslinjene, men som ikke nødvendigvis fanges opp av nyhetsovervåkingen. Dette kan f. eks. være alle selskaper i en bransje i et land der risikoen for brudd på retningslinjene er stor. Gjennomgangen av problemområder danner grunnlag for bedre forståelse av enkeltsaker framover.

Etikkrådet har i inneværende år et budsjett på 18,1 mill. kroner eksklusive mva. Av dette kan 6,4 mill. kroner benyttes til konsulentbistand. Budsjettet for 2018 er ikke fastsatt, men vi har i virksomhetsplanen lagt til grunn om lag uendret budsjettramme.

Sekretariat har en bemanning på 8 årsverk og er bemannet med sikte på å dekke bredden i rådets mandat.

2.1 Produktkriteriene

Retningslinjene når det gjelder våpen og tobakk, sier at fondet ikke *skal* være investert i selskaper med virksomhet i strid med disse kriteriene. Etikkrådet prioriterer derfor slike saker. Etikkrådet har fra 2018 til utgangen av 2021 en avtale med konsulentselskapet ISS-Ethix som vil rapportere til rådet kvartalsvis om selskaper som kan ha virksomhet som omfattes av disse kriteriene.

Hoveddelen av arbeidet med produktkriteriene består i å ta stilling til saker som kommer opp gjennom porteføljeovervåkingen.

2.1.1 Våpenkriteriet

Etikkrådet har særlig arbeidet med avgrensningsspørsmål knyttet til kjernevåpenproduksjon i 2017 og vil gjøre rede for dette arbeidet i årsmeldingen.

Rådet følger også fortsatt med på om det utvikles nye våpensystemer, herunder autonome våpensystemer, som ved normal anvendelse kan sies å bryte med grunnleggende humanitære prinsipper.

2.1.2 Kullkriteriet

I henhold til retningslinjene kan Norges Bank på eget initiativ treffe beslutninger om observasjon og utelukkelse når det gjelder kullselskaper. Det er avtalt en arbeidsdeling mellom Etikkrådet og Norges Bank som innebærer at banken først gjennomgår porteføljen for å identifisere og utelukke/sette til observasjon selskaper som faller inn under kriteriet. Banken er nå ferdig med sin gjennomgang, herunder offentliggjøring, men vil fortsette arbeidet med å følge opp selskaper under dette kriteriet.

Etikkrådet vil vurdere selskaper som eventuelt blir spilt inn til rådet under dette kriteriet.

2.2 Atferdskriteriene

Når det gjelder atferdskriteriene, sier retningslinjene at selskaper *kan* utelukkes fra fondet hvis de har virksomhet i strid med retningslinjene. Atferdskriteriene er altså mindre absolutte enn

produktkriteriene. Videre er det mange problemstillinger og selskaper det kan være aktuelt å utrede, så en må gjøre et valg mellom flere mulige selskaper og tema. I utvalget av saker legger rådet vekt på normbruddets alvor og omfang, konsekvensene av normbruddet, selskapets ansvar for eller medvirkning til forholdet, selskapets tiltak for å forebygge eller bøte på skader og risiko for tilsvarende hendelser i framtiden.

Selskaper blir undersøkt som følge av tematiske gjennomganger, løpende overvåkning av porteføljen eller eksterne henvendelser. Mens arbeidet med tematiske gjennomganger gjerne følger en langsiktig plan, blir andre saker tatt opp som følge av konkrete hendelser. Dette kan f. eks. være at det offentliggjøres en rapport fra en NGO eller andre som avdekker at selskaper i fondet har virksomhet som synes å være dekket av retningslinjene. Etikkrådet tar løpende stilling til saker som fanges opp gjennom porteføljeovervåkingen, men har ingen fastsatt tidsplan for utredningen av slike saker. En må ha fleksibilitet til å utrede saker som kommer opp gjennom året, og til å tilpasse arbeidet til ressursituasjonen. Det kan være vanskelig å vite når en begynner arbeidet med en problemstilling, hvor mange selskaper det faktisk vil bli nødvendig å undersøke inngående.

Rådet har en avtale med RepRisk AG som hver annen måned rapporterer om selskaper som kan ha virksomhet i strid med atferdskriteriene. Denne avtalen løper til utgangen av 2021. Videre abonnerer Etikkrådet på flere databaser.

Én gang i året gjennomgår rådet alle selskaper som er utelukket etter atferdskriteriene, og avgjør om selskapene skal vurderes nærmere med sikte på gjeninkludering i fondet.

For atferdskriteriene skal rådet:

- Gjennomgå nyhetsrapporter
- Gjennomgå eventuelle henvendelser om selskaper rådet bør se på
- Avgjøre hvilke selskaper som skal utredes
- Vurdere om utelukkede selskaper skal vurderes for gjeninkludering og rapportere om dette til Norges Bank.

2.2.1 Klimakriteriet

Klimakriteriet skiller ikke mellom bransjer, prosesser eller type klimagasser. Etikkrådets primærfokus vil være på svært store enkeltutslipp eller bransjer og prosesser som i sin natur har store utslipp.

Etikkrådet har begynt arbeidet med kriteriet med å vurdere sementproduksjon, oljeproduksjon og stålproduksjon. En gjennomgang av ukonvensjonell oljeproduksjon ble avsluttet i 2017. Arbeidet med sement- og stålproduksjon vil fortsette inn i 2018. Norges Bank har avsluttet sin hovedgjennomgang av kraftselskaper og gruveselskaper under kullkriteriet, jf. avsnitt 2.1.2. Det er noen selskaper i fondet som ikke er definert som kraftselskaper, men som likevel har svært stor kullbasert kraftproduksjon og dermed store utslipp av klimagasser. Etikkrådet vil vurdere flere slike selskaper i 2018.

Under klimakriteriet vil rådet i 2018:

- Vurdere selskaper som produserer sement, stål eller kullbasert kraft.

2.2.2 Alvorlig miljøskade

Rådet har siden 2011 rettet arbeidet under miljøkriteriet mot visse temaområder, i tillegg til enkelt-selskaper som er identifisert gjennom medieovervåkingen. Ti temaområder ble valgt ut gjennom en kartlegging av alvorlige miljøproblemer som kan knyttes til børsnoterte selskaper. Det er utført sektorstudier på mange av temaområdene, og mange selskaper er blitt utredet.

Etikkrådet har i 2017 revidert sin plan fra 2011. Med grunnlag i denne planen vil rådet under miljøkriteriet i 2018 blant annet:

- Fortsette arbeidet med særlig miljøskadelig fiske, avskoging av tropisk skog, verneområder og skipsopphugging i noen land
- Gjennomgå miljøskade knyttet til gruvevirksomhet på nytt
- Vurdere miljøskade knyttet til produksjon av legemidler i enkelte geografiske områder
- Løpende vurdere saker som fanges opp der det er risiko for alvorlig miljøskade
- Følge opp selskap som står til observasjon.

2.2.3 Grove eller systematiske brudd på menneskerettigheter

Rådet startet i 2015 systematiske undersøkelser av selskaper som produserer tekstiler i enkelte land der risikoen for brudd på arbeidstakerrettigheter er særlig stor. Rådet har så langt fått undersøkt arbeidsforholdene i fabrikker til 17 selskaper som har produksjon i Kambodsja, Vietnam, Bangladesh og Myanmar. Arbeidet vil fortsette i 2018.

Rådet har siden 2015 undersøkt ni selskaper med virksomhet i Gulfstatene der bruk av migrantarbeidere er svært utbredt. Rådet har i 2017 også undersøkt noen selskaper i fondet som bruker arbeidskraft fra Nord-Korea. Arbeidsforholdene som det er rapportert om, kan karakteriseres som tvangsarbeid. Rådet vil fortsette å arbeide med tvangsarbeid og andre alvorlige brudd på migrantarbeideres rettigheter i 2018.

Rådet har helt siden 2005 fulgt særlig med på selskaper som produserer hybride frøsorter i India på grunn av den utstrakte bruken av barnearbeid i slik produksjon. Arbeidet har vært videreført i 2017 med feltundersøkelser og selskapsdialoger. Noen slike selskaper vil bli fulgt opp i 2018.

Rådet arbeider også med enkeltsaker som det får informasjon om bl.a. gjennom nyhetsovervåkingen. Rådet vil i 2018 blant annet arbeide med slike saker som berører urfolks rettigheter.

Rådet vurderer hvert år om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede for de selskapene som er utelukket fra fondet. Etikkrådet avgir normalt ikke ny tilrådning om å utelukke selskaper med mindre grunnlaget for utelukkelse er vesentlig endret. Rådet vil likevel gjøre dette i ett tilfelle under menneskerettighetskriteriet der faktagrunnlaget er foreldet eller vesentlig endret.

Rådet vil arbeide med følgende på menneskerettighetsområdet i 2018:

- Arbeidsforhold i tekstilproduksjon
- Arbeidsforhold som grenser til tvangsarbeid for migrantarbeidere
- Barnearbeid i produksjon av hybride frøsorter i India
- Enkeltselskaper som fanges opp av nyhetsovervåkingen
- Selskap som står til observasjon.

2.2.4 Grov korrupsjon

For å fange opp og bedømme korrupsjonsrisiko har Etikkrådet siden 2013 gjort gjennomgang av selskaper med utgangspunkt i land og sektorer hvor risikoen for korrupsjon ifølge internasjonale indekser antas å være særlig høy. Rådet har først kartlagt korrupsjonsanklager mot alle selskaper i bestemte bransjer i noen land. Deretter har rådet innhentet opplysninger om etterlevelsessystemene til selskapene som er forbundet med de groveste korrupsjonssakene. Rådet vurderer den framtidige risikoen for korrupsjon på grunnlag av hvordan selskapet har respondert på tidligere korrupsjonstilfeller, og hvilke systemer selskapet har implementert for å forebygge korrupsjon framover.

Rådet har så langt vurdert selskaper i bygg- og anleggsindustrien og petroleumsindustrien i enkelte særlig korrupsjonsutsatte land, samt forsvarsindustrien og telekommunikasjonsindustrien. Korrupsjonsrisikoen i disse sektorene tilsier at dette arbeidet fortsetter.

De siste årenes erfaringer har vist at opprullingen av omfattende korrupsjon i det politiske toppsjiktet i et land kan avdekke at flere selskaper i fondet har vært involvert i korrupsjonen. Det mest nærliggende eksempelet her er «Lava Jato»-saken i Brasil.

Rådet vil i 2018 blant annet arbeide med følgende under korrupsjonskriteriet:

- Selskap som står til observasjon
- Selskap i petroleumsindustrien
- Selskap i forsvarsindustrien
- Selskap knyttet til «Lava Jato»-saken i Brasil.

2.2.5 Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner

Det er ikke hensiktsmessig å legge en plan for arbeidet under dette kriteriet ettersom arbeidet i stor grad vil bestå i å reagere på eventuelle situasjoner når de oppstår. Likevel er det noen konflikter som er fastlåste, hvor det samtidig er kjent at selskaper i porteføljen har virksomhet som kan være i strid med utelukkelseskriteriene. Naturressursutvinning i konfliktområder kan være særlig problematisk. Etikkrådet har områder der okkupasjonsretten kommer til anvendelse, under kontinuerlig overvåkning.

2.2.6 Andre grove brudd på grunnleggende etiske normer

Det er heller ikke mulig å legge en plan for arbeidet med andre grove brudd på grunnleggende etiske normer. Også her vil arbeidet bestå i å reagere på eventuelle situasjoner når de oppstår. Noen slike saker kan grense til krig- og konfliktkriteriet. Andre saker kan dreie seg om helt andre forhold.